

John Penrose Barron.
The Silver coins of Samos.
—University of London.
The Athlone Press, 1966, XII+242 стор. 32 табл.

Найактуальнішими і перспективнішими, на наш погляд серед праць в галузі давньогрецької нумізматики, є публікація колекцій та монографічних досліджень монетної справи окремих центрів. Перший напрям безперечно поповнює національні серії *Syloges numismatisches Graecorum*, другий являє собою ряд серйозних досліджень, виконаних на основі нумізматичних матеріалів із залученням історичних, епіграфічних та інших джерел.

До числа останніх належить і запропонована увазі читача монографія Дж. П. Беррона про срібні монети Самоса, випущені в період близько 530—200 рр. до н. е. Слід зазначити, що автор торкається як більш ранніх електрових монет, так і одночасних срібних бронзових монет, і хоч він і не розглядає їх з такою ж докладністю, названу працю значною мірою можна вважати закінченим дослідженням монетної справи Самоса вказаного часу.

Книга Дж. Беррона становить інтерес з різних точок зору — методики вивчення монет, застосування отриманих висновків, нарешті, історії Самоса. Тому доцільно розглянути в загальних рисах той стан вивчення монетної справи острова, який досягнуто в результаті досліджень автора.

На початку монографії коротко розглянуто раннє карбування Самоса — електрові та свинцеві плаковані монети. Електр датовано відповідно з загальноприйнятою точкою зору — 600—570 рр., а свинцеві «статери» ототожуються з монетами, випущеними Полікратом (*Hdt.*, III, 56). Аналізуючи присвятний напис з Герайона близько 525 р., автор приходять до висновку, що в цей час електр на Самосі вже не випускався (с. 18).

Архаїчне карбування срібла — один з найбільш складних розділів, що вимагав від дослідника задовільного пояснення передусім відносної хронології кількох випусків, які належать до різних вагових систем. Це завдання було розв'язане таким чином. Найбільш ранній випуск являє собою однібічні монети із зображенням маски лева в фас. Дж. Беррон відзначає дві стилістичні групи, що відрізняються і вагою — діапазон їх 2,82—2,40 і 2,33—1,92 г. Обидві він визначив як гекти, перша євбейської, друга — лідо-мілетської системи (вагові норми статерів відповідно — 17,20* та 14,20 г).

На зміну їм приходять двобічні монети (типу крилатий вепр — маска лева). Автор також виділяє серед них дві вагові групи — 3,56—3,35 та 3,20—3,10 г, визначаючи як драхми (або $\frac{1}{4}$ статера) лідо-мілетської та самоської (вага тетрадрахми — 13,10—13,00) вагових систем. Обидва випуски драхм доповнюються молодшими номіналами: лідо-мілетські — діоболами (типу голова пантери — голова барана), самоські — триоболами (типу крилатий вепр — голова лева). За цими монетами послідовно йдуть наступні випуски. Перший представлений дідрахмами, драхмами та тригеміоболами типу протома бика — голова лева (вага дідрахм — 6,77—6,56 г), вагову систему яких Беррон називає «важкою самоською» (норма тетрадрахми — 13,40). Другий характеризується унікальною монетою типу крилатий вепр — голова бика, вагою 2,69 г, що являє собою напівсикль персидської системи, а третій — триоболами самоської системи типу голова пантери в фас — голова бика.

До заключної серії входять тетрадрахми, а до них примикають діоболи та обולי типу маска лева в фас — голова бика, також самоської ваги.

Така послідовність монетних випусків була встановлена Берроном відповідно з фактами історії Самоса другої половини VI ст. до н. е. У 533 р. три брати Полікрат, Сілософт і Пантагнот за допомогою наксоського тирана Лігдаміса захопили владу на острові. Після вигнання Сілософта і вбивства другого брата Полікрат виявився єдиним правителем.

Однібічні гекти належать до ранніх років правління Полікрата; євбейська система нагадує про зв'язки з Лігдамісом, залежним від Афінів, лідо-мілетська засвідчує переорієнтацію на Персію (відповідно 530—528 і 528—526 рр.), що відображає інтереси торговців, які підтримували Полікрата. У 525 р. самоська флотилія повстала проти Полікрата і закликала на допомогу спартанців. Правителю вдалося відіслати спартан-

* Автор посилається на результат одного з трьох зважувань знайденої на Самосі бронзової гирі третьої чверті VI ст. до н. е. з написом $\text{HMIEKTON TO ANMIA(KON)}$. Це зважування показало 145 г, а два інших дали цифри — 132 та 150 г.

ців, заплативши їм свинцевими «статерами». На останні роки його правління припадає випуск лідо-мілетських драхм та діоболів.

Після загибелі Полікрата у 522 р. владу захопив Меандрій, який карбував монети важкої самоської системи (522—520 рр.). Взимку 521/20 або 520/19 рр. Меандрій був вигнаний Дарієм, який поставив замість нього Сілосонта, брата Полікрата. До часу персидських завоювань, тобто близько 519 р., належить випуск напівсиклів персидської системи. Зображення на них крилатого вепра, як і на монетах Полікрата, пов'язує їх випуск з правлінням Сілосонта. Автор припускає, що крилатий вепр був гербом сім'ї Полікрата.

У 514 р. Сілосонт поступився владою на користь свого сина Еака. За часу його правління вийшли обидва випуски монет самоської вагової системи — триоболів з зображенням голови пантери (близько 513 р.), а також серії драхм та триоболів з крилатим вепром (близько 510—500 рр.), що наслідують монети Полікрата. Заклучна серія з тетрадрахм і молодших номіналів випускалась на Самосі під час іонійського повстання.

Не можна не погодитись з автором у тому, що запропонована ним послідовність монетних випусків та їх датування має безсумнівну перевагу, оскільки обумовлює зміну монетних типів та вагових систем чергуванням правителів, їх політичною орієнтацією, яка залежала в свою чергу від економічних причин (с. 36). Лише висновок про існування двох Полікратів може викликати заперечення. Автор робить його, виходячи з вигляду та об'єму монет карбування Полікрата II, які не відповідають поширеній думці про могутність тирана. Відомий своїм багатством Полікрат I правив, як вважає Беррон, у період близько 572—540 рр. (с. 37). По-перше, малоймовірно, щоб Геродот не знав про правління на Самосі цих двох тиранів і, по-друге, говорячи про могутність, воєнні перемоги і успіхи Полікрата — сучасника Камбіза, давньогрецький історик водночас вказує на його зацікавленість в грошах, яка привела до загибелі тирана (Hdt., III, 122—123).

Випуск архаїчного срібла завершують тетрадрахми аттичної вагової системи типу маска лева в фас — ніс корабля*, які карбувались в Занклі вигнаними після поразки іонійського повстання самоськими олігархами. Розглядаючи ряд подій початку V ст. до н. е., Беррон приходять до висновку, що ці монети, які містять на реверсі літери A, B, Δ і E. (відомі також і зразки без літер), випускались в 494/3—490/89 рр. Автор вказує, що цей надійно датований випуск надзвичайно важливий для встановлення хронології монетних серій попереднього і наступного періодів.

Белике місце в монографії Беррона відведено самоській чеканці періоду «п'ятдесятиріччя». В цей час випускались тетрадрахми (типу маска лева — протома бика), триболи (типу протома крилатого вепра — голова лева)**, діобולי (типу голова пантери — голова барана), тригеміобולי (типу ніс корабля — амфора) і обולי (відомий єдиний екземпляр типу голова Гери — голова лева і рідкісні — типу маска лева — голова бика).

Стилістичний аналіз зображень на тетрадрахмах дав змогу автору встановити таку послідовність їх карбування: спершу випускались монети без додаткових знаків, потім з різними символами (шлем, колесо, сова, астрагал та ін.) і нарешті з літерними позначеннями (від B до E).

Розглядаючи основні гіпотези про час припинення випуску цих монет, Беррон переконливо показує, що це відбулося у 440—439 рр. після розгрому міста Афінами (с. 87). Найбільш ранні випуски він датує часом близько 482—478 рр. Різні додаткові знаки і літери відповідають, на його думку, річним випускам, причому літери вживались в ті роки, коли влада на Самосі була в руках олігархів, з 453 по 439 рр. (с. 91). Заклучні варіанти монет цього типу з літерою A і написом ΕΠΙΒΑΤΙΟΥΣ карбовані, як вважає Беррон, не на Самосі, оскільки випустити монети після позбавлення автономії міста було неможливо. Це припущення підкріплюється тим, що на монетах немає етнікона, а також можливою розшифровкою A як 'Αυχίτων (с. 92—93).

Дальший період карбування Самоса припадає на іонійську війну. Тетрадрахми і молодші номінали (драхма, трибол і обол), карбовані за аттичною системою, Беррон датує 412—404 рр., тобто часом, коли після успішного повстання демоса проти олігархів Самос здобув автономію і виступив на боці Афін.

Так само впевнено відтворює автор історію самоської чеканки періоду незалежності. До цього часу він відносить монети родоської ваги — тетрадрахми і фракції з традиційно самоськими типами, тобто маска лева в фас — протома бика (вагою 15,35—15,25 г), а також тридрахми (або подвійні сиклі) союзу міст з зображенням немовляти

* На думку Беррона, в усіх випадках зображався ніс самени (σαμνα), біреми особливого типу, який з'явився за часів Полікрата (с. 6, з посиланням на Плутарха — Perikles XXVI).

** Аналогічні архаїчним, але низької ваги 1,30—1,20 г. Автор пояснює їх нижчу порівняно з нормою (1,64) вагу тим, що ці триболи повинні були полегшити перерахунок на лідо-мілетський статер: тетрадрахма самоської системи з додаванням трибола якраз складала такий статер (с. 70). Але це пояснення не є задовільним. По-перше, сумнівно, щоб, випускаючи монети нової ваги, орієнтувались на вагову систему, яка вже вийшла з вжитку; по-друге, як могли вказані монети низької ваги виконувати свою основну функцію в системі самоських номіналів?

Геракла, що душить змії (вага — 11,52—11,42 г). Беррон поклав в основу дослідження спостереження над тетрадрахмами, що мають імена магістратів. Визначивши послідовність останніх за стилем, штемпелями і знаками монетних майстрів (автор припускає, що це були річні епонімні магістрати), він звертається до фактів історії Самоса першої половини IV ст. до н. е. і приходиться до висновку, що вони могли бути випущені до 366—365 рр., коли Самос став афінською клерухією, а його мешканців вигнали. Найбільш імовірною датою воєнного союзу, а, отже, і тридрахм є 394—393 рр. Оскільки ці монети ідентичні тетрадрахмам з іменем Гегесіанакта, якому передували чотири інших магістрата, він датує початок карбування монет родоської ваги 397/7 рр. до н. е.

Вибір родоської системи, монети якої добре співвідносились з номіналами персидської, означає, на думку Беррона, що Самос в цей період орієнтувався в торгівлі скоріше на сусідів і Малу Азію ззагалі, ніж на європейську Грецію і Захід (с. 119).

Заключний розділ книги присвячений монетам елліністичного часу (321 — близько 200 рр.). В цей період випускались три різні у ваговому відношенні групи монет.

Першу представляють монети чотирьох номіналів — дідрахми, драхми, гемідрахми (типу маска лева в фас — протома бика) і тригеміболи (типу голова Гери — ніс корабля), належні до системи, що, звичайно, визначалась, як «редукована родоська», але в дійсності, за Берроном, близької до місцевої самоської — звичайна вага дідрахми 6,5—6,3 г. Більшість монет має імена магістратів. Аналіз штемпелів приводить автора до надзвичайно цікавих припущень про наявність в цей час на Самосі двох монетних дворів і про існування кількох магістратів — у двох випадках по два магістрата, в одному — 14 (с. 122, 138—139). Дослідник ототожнює деяких осіб, чий імена фігурують на монетах і в написах. Хоч він і залишає невирішеним питання про характер магістратури, зафіксованої монетами, але вважає можливим припустити перехід наприкінці IV ст. від епонімної діархії до синархії (συναρχία).

Загальні хронологічні рамки цього випуску визначаються часом між ліквідацією афінської клерухії в 321 р. і смертю Лізімаха, під контролем якого перебував острів, у 281 р. Беррон вважає, що монети випускались імовірно до 301 р., коли до влади прийшов тиран Дуріс (с. 140).

До другої групи належать монети трьох номіналів, їх вагові дані — 4,65—4,55; 2,35—2,25 і 0,98—0,74 г (типи ті ж самі). Цю вагову систему Беррон визначає як птолемаївську, похідну від лідо-мілетської, а номінали відповідно як октобол, тетрабол і діобол. Вони випускались за Птолемаїв II і III, у 281—221 рр., з перервою, яка припадає на 259—246 рр., коли Самос опинився під владою Селевкідів.

І нарешті третя група, яка вважається останньою в історії самоського срібного карбування, представлена також трьома номіналами. Два молодші повторюють автономні типи, їх вагова норма відповідно — 2,9—2,8 і 1,45 г. Виходячи з визначення номіналів попередньої групи, автор вважає і ці монети тетроболами і діоболами, але аттичної вагової системи. Це, в свою чергу, дало йому змогу виділити в число самоських ряд посмертних александрівських тетрадрахм, а саме тих, що мають, як додатковий знак, ніс корабля.

Тетроболи з одним-трьома різними додатковими знаками складають 14 комбінацій, відповідних, на думку Беррона, 14-річним випускам. Зіставляючи цей результат з деякими фактами історії Самоса рубежу III—II ст., він визначає два можливих для карбування періоди — 210—197 і 197 — близько 185 рр., проте за браком даних на користь тієї чи іншої дати відносить сумарно всю групу до 210—185 рр.

Наприкінці книги вміщено кілька додатків — в одному наведені frequency tables монет, інші присвячені двом золотим статерам, яких вважають самоськими (Беррон приходить до негативного висновку), а також підробкам самоських монет. Крім каталога і чудово виконаних ілюстрацій, об'єднаних у 32 таблиці, праця супроводиться кількома покажчиками.

Мета цього огляду полягає в тому, щоб продемонструвати нумізматичні аспекти монографії Дж. Беррона. Питання історії Самоса порушені в плані нерозривного зв'язку історії і нумізматики.

Звичайно, рецензована праця не позбавлена певних недоліків — одні питання вирішені спірно або не досить переконливо, інші зовсім не висвітлені, але це не зменшує значення книги Дж. Беррона як важливого історико-нумізматичного дослідження про Самос VI—III ст. до н. е.

В. О. Анохін